

## ДОСЛІДЖЕННЯ СТІЙКОСТІ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РІВНЯ

Наведено результати дослідження фінансової системи регіонального рівня, конкретизовано цілі, особливості та основні властивості поняття стійкості фінансової системи регіону. Окреслено взаємозв'язки поняття "фінансова стійкість" з поняттями "фінансова стабільність" та "фінансова безпека".

*Senior lecturer O.R. Zahidna – L'viv state financial academy*

### Research of firmness of the financial system of regional level

The article is devoted to determination of theoretical principles of research of the financial system of regional level. In particular the author specifies aims, features and basic properties of concept "firmness of the financial system of region. Interactions of concept "financial firmness" with concepts "financial stability" and "financial safety" are outlined.

**Вступ.** Проблема стійкості територіальних систем є одним з нових наукових напрямків. Її виникнення зумовлене потребою розроблення оцінок природного, соціального, економічного і фінансового стану територіальних систем для максимально можливого їх використання, визначення їхніх кількісних характеристик і граничного обмежувального навантаження на територію. Практичне визначення стійкості реальних територіальних систем до конкретного виду діяльності (зовнішньої або внутрішньої) найчастіше передбачає вирішення задачі про те, чи вийде ця територіальна система з діапазону природного стану за наявної інтенсивності діянь і, якщо вийде, то добре це чи погано. Важливо визначити стійкість задля чого, щодо чого, протягом якого періоду часу повинна простежуватися стійкість, межу стійкості а також місткість територіальних систем.

Варто також зазначити, що проблема забезпечення стійкості фінансових систем різного ієрархічного рівня сьогодні перестає бути лише фінансовим чи економічним питанням, а переходить у площину політичних, оскільки є одним із чинників досягнення безпеки розвитку регіонів та держави загалом.

Дослідженню стану стійкості та рівноваги економічних систем присвячено значну кількість праць вчених, серед яких Н. Бескоровайная, Т. Дорогіна, В. Єдронова та А. Кавінов, Б. Карпінський та О. Герасименко, Л. Наумова, В. Пантелєєв та С. Халава, Н. Сабітова, Н. Старостенко, А. Поддєрьогін [1-12]. Однак, до сьогодні економічна наука не володіє цілісною логічною системою для теоретичного обґрунтування понять "фінансова стійкість" та "стійкість фінансової системи".

**Метою дослідження** є визначення якісних характеристик та основних чинників досягнення стійкості фінансової системи регіонального рівня.

**Виклад основного матеріалу.** Значення терміна "фінансова стійкість", зазвичай, науковці трактують залежно від контексту, використання аналітичних методів та рівня розглядуваної системи. Такий підхід характеризується відсутністю суворої обґрунтованості та чіткості визначень і часто стає причиною невизначеності категорій і понять. Окрім цього, треба за-

значити, що проблеми стійкості досліджують переважно на мікрорівні. Однак потреба пошуку інноваційних шляхів розвитку економіки зумовила потребу поширення поняття стійкості і на такі складні системи, якими є регіональні економічні системи.

У "Великому економічному словнику" стійкість трактують, як сталість, постійність, непідвладність ризику втрат і збитків [13]. "Великий енциклопедичний словник" містить таке визначення: "Стійкість системи – спроможність системи відновлювати попередній (або близький до нього) стан після деякого збурення, яке виявляється у відхиленні параметрів системи від номінального значення" [14]. "Словник української мови" пояснює стійкість, як здатність довго зберігати і проявляти свої властивості, не піддаватись руйнуванню і псуванню. В. Даль трактує стійкість, як здатність "вистояти супроти чогось, встояти, успішно протистояти силі, витримати, не поступитися".

В економічній літературі термін "фінансова стійкість" ототожнюється з деякими іншими термінами, які характеризують стан фінансової системи регіону – зокрема це "фінансова стабільність", "фінансова безпека", "фінансова гнучкість", "фінансова рівновага". Однак, кожен із зазначених термінів є оригінальним та володіє набором індикаторів для власної оцінки. Так, фінансова стійкість часто не розмежовується із фінансовою стабільністю. Р. Ахметов [18], О. Лакшина, Є. Чекмарьова [19] та інші вживають їх як синоніми. Для прикладу, "стабільність фінансових відносин чи зв'язків об'єкта або системи можна розглядати як фінансову стійкість".

На нашу думку, фінансова стабільність регіону характеризується постійним значенням оптимальних (або наближених до них) фінансових індикаторів (показників), а для її оцінки можна використовувати значення середньоквадратичного відхилення, розрахованого на основі відхилень фактичних значень фінансового індикатора (показника) від оптимальних.

Фінансову безпеку регіону розглядають як одна з цілей стійкого функціонування фінансової системи регіону. Вона визначає граничний рівень фінансової стійкості регіональних інституцій щодо реалізації своєї стратегії за сучасних загроз, викликів, змін, тобто характеризується фінансовою спроможністю регіону протистояти зовнішнім і внутрішнім викликам та забезпечувати цілісність і єдність його фінансової системи [5-7].

Фінансову стійкість регіону за часовим горизонтом можна розглядати як поточну та перспективну. Поточна стійкість фінансової системи регіону базується на статичному аналізі параметрів системи та на оцінці поточної економічної кон'юнктури. Вона означає здатність адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі, які мають локальний характер. Збереження поточної стійкості фінансової системи слугує метою управління потоками фінансових ресурсів у короткотерміновому періоді.

Перспективна стійкість фінансової системи регіону передбачає динамічну рівновагу системи в процесі її розвитку. Перехід системи до нового якісного стану може супроводжуватись тимчасовим порушенням стійкості. Остання теза потребує додаткового пояснення. На нашу думку, взаємозалежність фінансової стійкості регіональної економічної системи та її економічно-

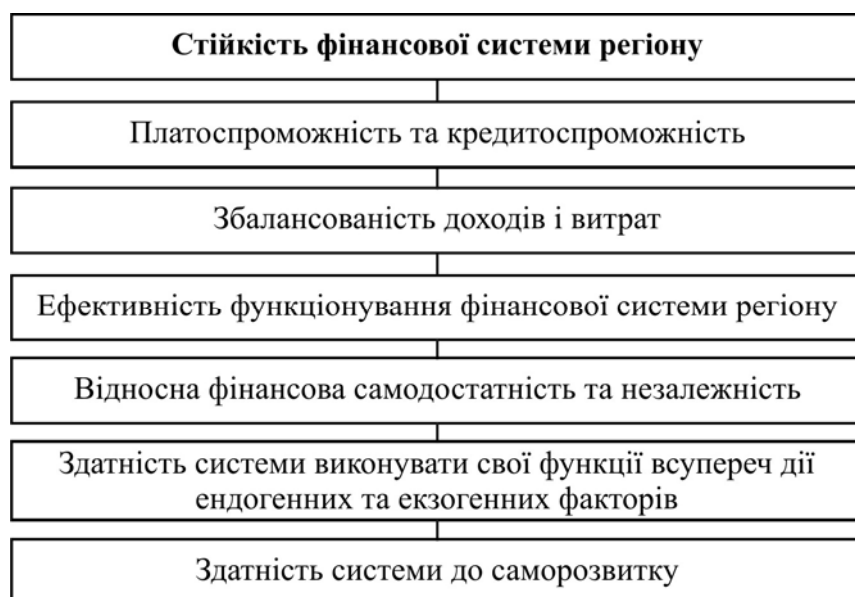


*Рис. Стійкість фінансової системи регіону*

го розвитку доцільно розглядати як взаємозв'язок причини і наслідку в ланцюгу: фінансова стійкість → економічний розвиток → фінансова стійкість. Так, досягнення фінансової стійкості створює сприятливе середовище для економічного розвитку і зростання, і завдяки цій тенденції суб'єкти господарювання регі-

ону покращують свій фінансовий стан та набувають фінансової стійкості. Отже, зв'язок фінансової стійкості та економічного розвитку є взаємопов'язаним, але не однозначним. Він містить суперечність, яка полягає у тому, що розвиток означає певні позитивні зміни, а стійкість передбачає сталість певного стану. І саме у цій суперечності між економічним розвитком та фінансовою стійкістю полягає процес узгодження її цільових функцій.

Дослідження підходів різних авторів до визначення стійкості фінансової системи регіону дали змогу сформулювати основні якісні характеристики цього поняття, які зображено схематично на рис.

**Платоспроможність та кредитоспроможність фінансової системи регіону.** Йдеться про те, що регіон повинен володіти достатнім обсягом фінансових для своєчасного виконання всіх платіжних зобов'язань, пов'язаних з торговельними, кредитними чи іншими операціями. Такої думки дотримуються А. Фаттахов [15] та Н. Бескоровайная [1]. Проблема достатності фінансових ресурсів у регіоні тісно корелює з такими питаннями, як забезпечення конкурентоспроможності економічної системи регіону, ефективність використання фінансових ресурсів, здатність до задоволення гідних стандартів життя населення регіону, реалізація в життя ідей реструктуризації та інноваційного розвитку. Однак основним чинником своєчасного виконання фінансових зобов'язань є збалансування вхідних та вихідних фінансових потоків у регіоні.

**Збалансованість доходів і витрат.** Ця властивість дає змогу констатувати, що стійкість фінансової системи регіону залежить від рівня її прибутковості. Рівень прибутку є важливим узагальнювальним показником діяльності будь-якої фінансової системи, але для визначення фінансової стійкості потрібно ще знати, за рахунок яких джерел його отримано і як він був розподілений. Ознакою фінансової стійкості, насамперед, є стабільність джерел доходу.

**Ефективність функціонування фінансової системи регіону.** Якщо обсяги фінансових ресурсів є кількісною характеристикою функціонування регіональної системи, то ефективність їхнього використання доцільно розглядати як якісний параметр. В. Федосов, В. Опарін, С. Львовчкін зазначають,

що "потенційна дієздатність фінансових ресурсів залежить від двох основних чинників. Насамперед, безумовно, від їхнього загального обсягу. Домінантною проблемою у фінансах є, зазвичай, нестача ресурсів. Тому першочерговим завданням провідних фінансових органів та інституцій – міністерства фінансів та центрального банку – завжди є створення передумов та всебічне сприяння зростанню обсягів фінансових ресурсів при забезпеченні стабільності національної грошової одиниці. Але не меншою мірою продуктивність фінансових ресурсів обумовлюється їх раціональним розміщенням, яке має забезпечити як вільний доступ до ресурсів, так і стимулювання ефективності їх використання" [16].

Таким чином, обсяги фінансових ресурсів повинні зростати не заради збільшення їх кількості, а задля досягнення соціально-економічного розвитку регіону. Досягнення цієї мети напряму залежить від спроможності суб'єктів фінансово-економічних відносин оптимально розподіляти та ефективно використовувати фінансові ресурси в межах цілісної регіональної системи.

**Відносна фінансова самостійність та незалежність.** Ця властивість фінансової стійкості є похідною від принципу відносної самостійності фінансової системи регіону загалом і напряму пов'язана із здатністю самостійно генерувати потрібні обсяги фінансових ресурсів та незалежністю від зовнішніх джерел їх надходжень. На таких позиціях стоять Н. Сабітова [10], А. Поддєрьогін та Л. Наумова [12]. На їхню думку, життєдіяльність регіональної економічної системи напряму залежить від здатності територіальної громади формувати власні фінансові ресурси, стабілізуючи цим самим фінансову базу регіону. Виходячи із того, що лівова частка фінансових ресурсів регіону припадає на місцеві бюджети, багато економістів пов'язують стійкість фінансової системи регіону із стійкістю бюджетів (Н. Старостенко [8], Л. Наумова [11], О. Кириленко [17]). Основними показниками фінансової стійкості згідно з цим підходом, є співвідношення власних та закріплених доходів місцевих бюджетів, а також частка в них обсягів офіційних трансфертів. Безумовно, зважаючи на обсяги вхідних та вихідних фінансових потоків регіональної системи та єдність бюджетної системи країни, мова може йти лише про відносну незалежність фінансових систем регіону. Однак саме фінансова самостійність у прийнятті рішень щодо соціально-економічного розвитку регіону сьогодні стає визначальним чинником реалізації концепції конкурентоспроможного регіоналізму.

Водночас, фінансову стійкість регіонів потрібно розглядати через політику регіонального розвитку, тобто комплекс заходів, що мають забезпечувати, з одного боку, цілісність української держави як єдиного політичного, соціально-економічного та правового простору, з іншого – потрібну децентралізацію управління, вирівнювання економічних та соціальних умов розвитку різних регіонів, ефективну реалізацію функцій місцевого самоврядування. Метою такої політики має стати покращення якості соціальних та управлінських послуг, що надаються населенню, через децентралізацію управління, забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів на засадах належного правового, матеріального і фінансового забезпечення регіонального самоуправління

та місцевого самоврядування, підвищення ефективності функціонування владних структур усіх територіальних рівнів та розвитку місцевої демократії.

**Здатність системи виконувати свої функції всупереч дії ендегенних та екзогенних чинників.** Як було зазначено, термін "стійкість" базується на постійності стану, сталості певних параметрів. А у ширшому розумінні цей термін означає здатність системи виконувати свої функції всупереч дії ендегенних та екзогенних чинників. Зокрема на це наголошують Р. Ахметов [18], Б. Карпінський та О. Герасименко [5-7], О. Лакшина та Є. Чекмарьова [19]. На думку Р. Ахметова, стійкість фінансової системи регіону доцільно розглядати як складову зовнішньоекономічної стійкості, яка перебуває під постійним впливом зовнішніх та внутрішніх шоків. У такому випадку фінансова стійкість полягає у забезпеченні неперервного стабільного відтворення в фінансово-економічній системі регіону.

Особливу вагомість екзогенних чинників підкреслюють й інші автори. Так, на думку В. Міщенко та В. Жупанина, "найбільшу небезпеку для стійкості фінансової системи становить те, що сучасна світова фінансова система через радикальну лібералізацію й інтенсивний рух фінансових потоків, значною мірою спекулятивних, тісно пов'язана з національними економіками країн, що розвиваються, завдяки чому негативні імпульси в розвитку міжнародних фінансових ринків дуже швидко передаються від однієї країни до іншої, спричиняючи ефект зараження... За оцінками науковців, ефект передачі таких негативних імпульсів може коливатися в межах 5-10 %, тобто в разі виникнення кризи в одній країні, ймовірність її появи в іншій зростає на відповідну величину" [20].

На нашу думку, це твердження справедливе і до фінансових систем нижчого, ніж державний, рівня. Однак, на фінансову стійкість регіону додатково накладаються небезпеки порушення стійкості фінансових систем інших регіонів країни. Тобто апріорі фінансова система нижчого рівня володіє меншим запасом стійкості, аніж фінансова система вищого рівня, а відкритість фінансової системи в цьому випадку набуває негативного забарвлення.

**Забезпечення саморозвитку.** Як зазначає Я. Жовнірчик [21], створення власної фінансової системи – провідний чинник економічного саморозвитку територіальної громади, в основі якого лежить розвинена фінансова інфраструктура, яка охоплює фінансові інститути, фінансові технології і фінансовий інструментарій. Економічний саморозвиток регіону та його територіальної громади може бути забезпечений за рахунок відкриття нових джерел фінансування, доданих до традиційного бюджетного фінансування. При цьому значним джерелом саморозвитку може стати інвестування через ринок цінних паперів за місцем проживання населення.

**Висновок.** Стійкість фінансової системи регіону є його особливим станом, який характеризується цілісністю та відсутністю суперечностей між елементами фінансової системи, а також передбачає зростання її базових показників. Також вона головним чином залежить від структури джерел фінансування соціально-економічного розвитку регіону. Зростання фінансової стійкості регіону можливе за умови оптимізації такої структури, зростання

частки власних доходів та зниженням залежності від зовнішніх джерел фінансування. З точки зору управління, стійкість фінансової системи регіону залежить від рівня її самостійності; можливості регіональної фінансової системи забезпечувати як фінансову збалансованість матеріально-сировинних і грошових потоків, так і можливість залучати потрібні фінансові ресурси для реалізації програмних заходів соціально-економічного розвитку; здатності забезпечити його економічний саморозвиток та фінансову безпеку.

## Література

1. **Бескоровайная Н.С.** Методология системного подхода к исследованию финансовой системы региона / Н.С. Бескоровайная // Проблемы теории и практики управления. – 2006. – № 5. – С. 38-46.
2. **Доронина Т.В.** Финансово-экономическое обеспечение устойчивости региональных бюджетов / Т.В. Доронина : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. экон. наук. – М., 2000. – 20 с.
3. **Едренова В.Н.** Содержание понятия "устойчивость региональной финансовой системы" / В.Н. Едренова, А.А. Кавинов // Финансы и кредит. – 2005. – № 7 (175). – С. 2-8.
4. **Едренова В.Н.** Система показателей устойчивости региональной финансовой системы / В.Н. Едренова, А.А. Кавинов // Финансы и кредит. – 2005. – № 19 (187). – С. 4-11.
5. **Карпінський Б.А.** Збалансованість фінансової системи: методологія, оцінка, порівняння : монографія / Б.А. Карпінський. – Львів : Вид-во "Логос", 2005. – 496 с.
6. **Карпінський Б.А.** Збалансованість фінансової системи: можливості досягнення та перспективи регулювання / Карпінський Б.А., Герасименко О.В. // Актуальні проблеми економіки (укр.). – 2003. – № 11. – С. 46-55.
7. **Карпінський Б.А.** Основи збалансованості фінансової системи держави / Карпінський Б.А., Герасименко О.В. // Фінанси України (укр.). – 2003. – № 1. – С. 77-82.
8. **Наумова Л.Ю.** Бюджетний механізм фінансової стабілізації економіки / Л.Ю. Наумова // Фінанси України. – 2003. – № 4. – С. 19-28.
9. **Пантелеев В.** Фінансова стійкість комерційного банку / В. Пантелеев, С. Халява // Банківська справа. – 1996. – № 1. – С. 47-51.
10. **Сабитова Н.М.** К вопросу о финансовой устойчивости субъектов РФ/ Н.М. Сабитова // Финансы и кредит – 2005. – № 6. – С. 30-32.
11. **Старостенко Н.** Методичні підходи до оцінки фінансової стійкості бюджету міста/ Старостенко Н. // Економіка України. – 2005. – № 9. – С. 38-47.
12. **Поддєрьогін А.М.** Деякі питання фінансової стабілізації в Україні / А.М. Поддєрьогін, Н.Ю. Наумова // Фінанси України. – 1999. – № 10 – С. 63-68.
13. **Большой экономический словарь** / под ред. А.Н. Азриляна. – М. : Ин-т новой экономики, 1999. – 1244 с.
14. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.dic.academic.ru/contents.nsf/enc3p>
15. **Фаттахов А.** Стратегия управления финансовой устойчивостью региональных экономических систем (на материалах Республики Башкортостан) : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.05. – Ижевск: ГОУ ВПО "Удмуртский государственный университет", 2005. [Електронний ресурс]. – Доступний з: [http://elibrary.udsu.ru/xmlui/bitstream/handle/123456789/745/05\\_20\\_003.pdf?sequence=2](http://elibrary.udsu.ru/xmlui/bitstream/handle/123456789/745/05_20_003.pdf?sequence=2).
16. **Федосов В.** Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями : монографія / за наук. ред. В. Федосова / В. Федосов, В. Опарін, С. Львовчкін. – К. : Вид-во КНЕУ, 2002. – 387 с. – С. 141.
17. **Кириленко О.** Місцеві бюджети в економічній системі держави : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра экон. наук: спец. 08.04.01 / О.П. Кириленко. – К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 2002. – 32 с.
18. **Ахметов Р.** Вопросы стабильности финансовых рынков и развитие экономической системы / Р.Р. Ахметов. // Финансы. – 2008. – № 1. – С. 78-80.
19. **Лакшина О.А.** Анализ финансовой стабильности: практика и методология / О.А. Лакшина, Е.Н. Чекмарева // Деньги и кредит. – 2005. – № 10. – С. 24-29.
20. **Міщенко В.** Проблеми збалансованості внутрішніх заощаджень та зовнішніх запозичень банків в умовах нестабільності фінансових ринків / Міщенко В., Жупанин В. // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 7. – С. 8-12.

21. Жовнірчик Я.Ф. Формування самодостатніх територіальних громад і стратегія їх економічного розвитку / Я.Ф. Жовнірчик // Університетські наукові записки. – 2005. – № 1-1 (13-14). – С. 324-331. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.univer.km.ua/visnyk/773.pdf>.

УДК 336.581:330.322.5

П.І. Зачепило; І.С. Скоропад

## ІНВЕСТИЦІЙНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ЗАХОДИ ЩОДО ПОЛІПШЕННЯ

Розглянуто інвестиційну ситуацію в Україні. Проаналізовано проблеми, пов'язані з формуванням інвестиційної політики та наведено низку заходів щодо поліпшення цієї ситуації. Виявлено, що ефективне управління інвестиційними процесами, їхній раціональний розподіл поміж сферами виробництва – один із найважливіших чинників економічної стабілізації виробництва та виходу із кризового становища багатьох промислових підприємств, а надалі – забезпечення економічного росту та структурної трансформації економіки України.

P.I. Zachepilo; I.S. Skoropad

## Investment climate of Ukraine: forming problems and measures are on improvement

The investment climate of Ukraine is considered. The analysis of problems, related to forming of investment policy and the row of measures is resulted on the improvement of this situation is conducted. It is discovered that effective management, their rational distributing, investment processes between the spheres of production - one of major factors of the economic stabilizing of production and way out of crisis situation of many industrial enterprises, and in future – providing of the economy growing and structural transformation of economy of Ukraine.

**Вступ.** Інвестиції відіграють центральну роль в економічному процесі, вони визначають загальний ріст економіки. Внаслідок інвестування засобів в економіку збільшуються обсяги виробництва, росте національний прибуток, розвиваються та йдуть вперед в економічній конкуренції галузі та підприємства, що найбільшою мірою задовольняють попит на ті чи інші товари та послуги.

Інвестиції – це грошові, майнові, інтелектуальні цінності, які вкладають в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою отримання прибутку. Їх можна робити в основні (будівлі, споруди, машини й й устаткування тощо) та обігові (для формування виробничих запасів товарно-матеріальних цінностей тощо) фонди, у нематеріальні ресурси й активи (цінні папери, патенти, ліцензії тощо) [2].

Інвестиційний клімат держави – це сукупність політичних, правових, економічних і соціальних умов, що забезпечують і сприяють інвестиційній діяльності вітчизняних і закордонних інвесторів [4]. Треба зазначити, що дослідження цієї проблеми започаткували зарубіжні вчені В. Бернс, П. Хавранек, Г. Бірман, С. Шмідт, Г.Й. Грейсон, А.А. Робічек і С.К. Майерс та ін. З-поміж українських науковців варто відзначити А. Савчука, С. Супруна, С. Кравченко та ін. [3].

**Постановка завдання.** Проблема інвестицій і розширення капітального будівництва стала однією з найактуальніших в економічному реформу-